

พระสถูปในจิตรกรรมฝาผนัง วัดทัมพูละ ศรีลังกา

ปกรณ์ ปุกหุต*

ภาพที่ ๑ พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ องค์แรกของโลก จิตรกรรมฝาผนังภายในวัดทัมพูละ ราชมหาวิหาร ประเทศศรีลังกา ภาพเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ที่มา : ปกรณ์ ปุกหุต

ภาพจิตรกรรมฝาผนังบนเพดานของถ้ำทัมพูละที่ ๒ หรือถ้ำ “มหाराชเลนยะ” (ถ้ำมหาราชาวิหาร ภายในวัดทัมพูละ ราชมหาวิหาร ประเทศศรีลังกา นักประวัติศาสตร์ศิลปะกำหนดอายุจิตรกรรมเหล่านี้ว่าเป็นศิลปะแคว้นตีราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในรัชกาลของพระเจ้ากิริติศรีราชสิงหะ (พ.ศ. ๒๒๙๐-๒๓๒๔) โดยเขียนเล่าเรื่องพุทธประวัติ และเรื่องอื่น ๆ บนเพดานของถ้ำที่ได้รับการดัดแปลงเป็น “ปฏิมาขระ” (อาคารสำหรับใช้ประดิษฐานรูปเคารพ) ของอารามแห่งนี้

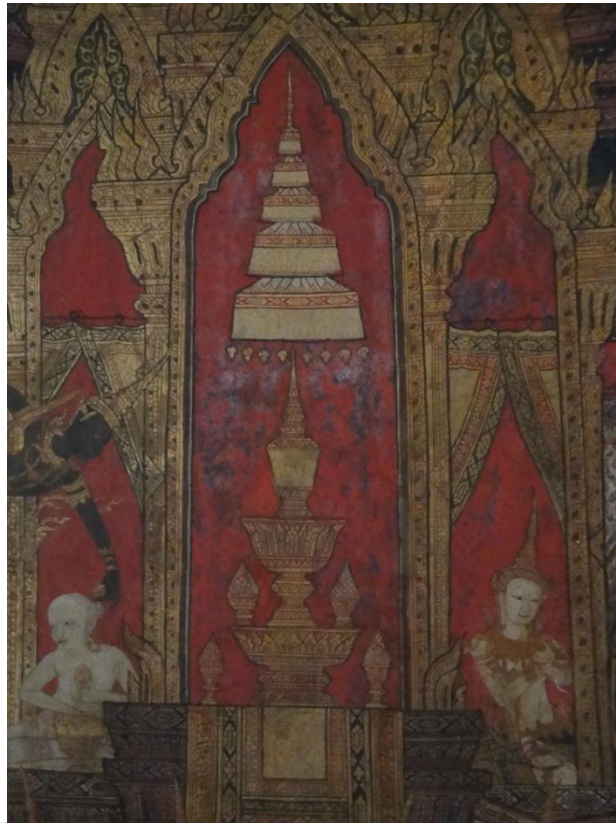
จิตรกรรมเหล่านี้อยู่ในกรอบที่แบ่งเรื่องราวต่าง ๆ อย่างชัดเจน และมีความพิเศษดังที่ รุ่งโรจน์ธรรมรุ่งเรือง ได้กล่าวว่า

“...จิตรกรรมในทุกกรอบเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวเดียวกัน คือช่วงเวลาในอดีตอันเนิ่นนานจนนับไม่ได้ ซึ่งถ่ายทอดเป็นภาพอดีตพุทธเจ้ามีพุทธทำนายแด่พระโพธิสัตว์ (อดีตชาติของพระสมณโคดม) ช่วงเวลาปัจจุบันซึ่งถ่ายทอดเป็นภาพพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ เสด็จดับ

* เรียบเรียงเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙

ชั้นธปรินิพพาน และเหตุการณ์สำคัญของพุทธศาสนาภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานทั้งในอินเดียและศรีลังกา และอนาคตกาลอันประมาณมิได้ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นภาพพระอนาคตพุทธเจ้า ๑๐ พระองค์

เรื่องราวดังกล่าวข้างต้นยังมีนัยยะสะท้อนถึงประวัติอันหาที่สุคมิได้ของพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมคำสอนสูงสุดเป็นความจริงของโลกและจักรวาล เป็นความจริงที่มีมาแล้วในอดีต ปัจจุบัน และ สืบต่อไปยังอนาคต...” (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ๒๕๕๖: ๒๐๕-๒๐๖)

ภาพที่ ๒ พระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานภายในสถูปาคาร เมืองกุสินารา จิตรกรรมฝาผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ภาพเมื่อ วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๙ ที่มา : ปกรณ์ ปุกหุต

สำหรับฉากท้องเรื่องที่น่ามาเสนอนี้ เป็นพุทธประวัติหลังพุทธปรินิพพานแล้ว คือ ภาพสลูปปรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ องค์แรกของโลก กล่าวคือ หลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าที่สาละวินทยาน นครกุสินาราแล้ว เหล่ากษัตริย์เมืองต่าง ๆ อีก ๗ นคร ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาได้ทราบข่าวการปรินิพพาน ล้วนแต่มีความประสงค์ได้พระสารีริกธาตุเพื่อมาสักการบูชายังพระนครของตน ดังปรากฏความใน “มหาปรินิพพานสูตร” พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒ ทีฆนิกาย มหาวรรค จึงส่งทูตไปยังเจ้ามัลละกษัตริย์ เมืองกุสินารา ด้วยเหตุผลว่า “...พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสลูปปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค...” เหล่ากษัตริย์อีก ๗ นคร ซึ่งดำริอย่างเดียวกัน และส่งสารมา ได้แก่

- ๑) พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร แห่งเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ
- ๒) กษัตริย์ลิจฉวี แห่งเมืองเวสาลี
- ๓) กษัตริย์ศากยะ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ (...พระผู้มีพระภาคเป็นพระญาติอันประเสริฐของพวกเรา...)
- ๔) กษัตริย์ถูลี แห่งเมืองอัลกัปปะ
- ๕) กษัตริย์โกลิยะ แห่งเมืองรามคาม
- ๖) มหาพราหมณ์ แห่งเมืองเวฏฐทีปกะ (...พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นพราหมณ์...)
- ๗) กษัตริย์มัลละ แห่งเมืองปาวา

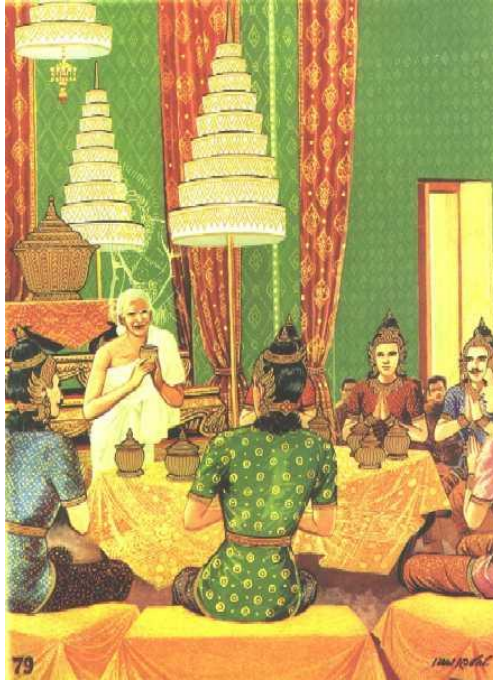
หากเหล่ากษัตริย์มัลละ เมืองกุสินาราไม่ยอมแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้ แม้เหล่ากษัตริย์ทั้ง ๗ นคร จะกรีธาทัพมาล้อมเมืองก็ตาม ในคัมภีร์ชั้นหลัง อาทิ พระปฐมสมโพธิกถา ได้บรรยายเรื่องนี้ไว้อย่างมีอรรถรส ว่า

“...พระผู้ทรงพระภาคเสด็จมาปรินิพพานในคามเขตของเรา ๆ ไม่ให้ส่วนพระบรมธาตุแก่ท่านทั้งปวง และเราก็มิได้ส่งข่าวสาส์นไปเชิญเสด็จพระสัพพัญญูมา และเราจะได้ไปเชิญเสด็จมาด้วยตนเองก็หาไม่ได้ พระบรมครูเสด็จมาสู่คามเขตของเราด้วยพระองค์เอง แล้วส่งข่าวสาส์นเข้าไปให้เราออกไปสู่สำนักพระพุทธรองค์ หนึ่งแม้ว่าแก้วบังเกิดขึ้นในคามเขตของท่าน ๆ ก็บมิได้ให้แก่เรา และแก้วอันใดในมนุษย์โลกกับทั้งเทวโลก ซึ่งจะประเสริฐเหมือนด้วยพระพุทธรัตตะนนี้บมิได้มี และเราซึ่งได้อุดมรัตนะเห็นปานดังนี้ ทำจะให้แก่ท่านทั้งปวงนั้น หาบมิได้ ไซ้จะบริโภคน้ำนมมารดาและเป็นบุรุษแต่ท่านทั้งหลายก็หาไม่ เรานี้ไซ้ก็บริโภคน้ำนมมารดา และเป็นบุรุษเหมือนกัน จะขยาดขยั้นเกรงกลัวท่านเมื่อไรมีกษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างกระทำอหังการแก่กันและกัน ต่างก็มีชีวิตียะมานะกล่าวคุกคามทำทลายกันมีประการต่าง ๆ ...” (ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระพุทธเจ้า, ๒๕๓๙: ๔๑๐-๔๑๑)

เมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น โทณพราหมณ์จึงได้ระงับการวิวาท* ด้วยวาทะว่า

“...ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังคำอันเอกของข้าพเจ้า พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การจะสัมประหารกันเพราะส่วนพระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคลเช่นนี้ ไม่ดีเลย ขอเราทั้งหลายทั้งปวง จงยินยอมพร้อมใจยินดีแบ่งพระสรีระออกเป็น ๘ ส่วนเถิด ขอพระสฤปปางแพร่หลายไปในทิศทั้งหลาย ชนผู้เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุมอยู่มาก ฯ...” (มหาปรินิพพานสูตร)

* ในพระปฐมสมโพธิกถา ได้กล่าวว่า การที่พระพุทธเจ้า ได้เสด็จมาปรินิพพานยังเมืองกุสินารา ด้วยมีเหตุ ๓ ประการสำคัญ กล่าวคือ เพื่อแสดงมหาสุทศนสูตร เพื่อโปรดและบรรพชาอุปสมบทสุภัททปริพาชก และเพื่อให้โทณพราหมณ์ระงับเหตุวิวาทของกษัตริย์ในการแบ่งพระธาตุ ดังที่ว่า “...อีกประการหนึ่งฉิวตถาคตจะไปปรินิพพานในที่อื่น อันมหากลหะยุทธสงครามก็จะบังเอิญมีในที่อันแจกสรีระธาตุเป็นแท้และโลหิตของมหาชนทั้งหลายจะไหลนองครวนาตุจโลทิตนที่ แม้ว่าตถาคตไปปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารานี้ และมีโทณพราหมณาจารย์สถิตอยู่ในที่นั้น จักได้ห้ามปรามรังับเสียซึ่งความยุทธวิวาท และจะได้แจกสรีระธาตุแก่กษัตริย์ทั้งปวง...”

ภาพที่ ๓ จิตรกรรมฝีมือครูเหม เวชกร แสดงภาพโทมพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วน แก่กษัตริย์ทุกนคร
ที่มา : สมุดภาพพุทธประวัติ ฉบับอนุรักษ์ภาพเขียนทางพระพุทธศาสนา

เหล่ากษัตริย์ทั้งหลายจึงยอมให้โทมพราหมณ์เป็นผู้แจกแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วน เพื่อนำกลับไปยังนครของตน และกระทำสักการบูชา สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมธาตุ เพื่อประโยชน์แก่มหาชนสืบกาลนาน* ดังที่มหาปรินิพพานสูตรกล่าวว่า

“...[๑๖๑] ครั้งนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตรได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในพระนครราชคฤห์ พวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลี ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองเวสาลี พวกกษัตริย์ศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกบิลพัสดุ์ พวกกษัตริย์ถูลีเมืองอัลกัปปะ ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองอัลกัปปะ พวกกษัตริย์โกถิยะเมืองรามคาม ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองรามคาม พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฏฐทีปกะ ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองเวฏฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละเมืองปาวา ก็ได้กระทำ

* พระบรมศาสดาตรัสกับพระอานนท์ ดังที่กล่าวไว้ในมหาปรินิพพานสูตร ว่า “...พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมัลลของหอมหรือจุกอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสืบกาลนาน ฯ...” หรือเป็นหนึ่งใน “อุปารหบุคคล” ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ ดังที่มีพุทธดำรัสว่า “...ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นอุปารหบุคคล ชนเป็นอันมาก ยังจิตให้เลื่อมใสว่าเป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขาจึงจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงเป็นอุปารหบุคคล ฯ...”

พระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองปาวา พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกุสินารา โทณพราหมณ์ ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระ พวกกษัตริย์โมริยะเมืองปีฬลิวัน ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระอังคารในเมืองปีฬลิวัน ฯ

พระสถูปบรรจุพระสรีระมีแปดแห่ง เป็นเก้าแห่งทั้งสถูปบรรจุพระสรีระเป็นสิบแห่งทั้งพระสถูปบรรจุพระอังคาร ด้วยประการฉะนี้ การแจกพระธาตุและการก่อพระสถูปเช่นนี้ เป็นแบบอย่างมาแล้ว ฯ...” (มหาปรินิพพานสูตร)

ภาพที่ ๔ กษัตริย์ทั้ง ๘ นคร เชิญพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานในผอบขึ้นหลังช้างกลับเมืองของตน ภาพพุทธประวัติหินสลัก ศิลปะอมราวตี สมัยอันธระ พ.ศ.๔๐๐ - ๗๐๐ ที่มา : พุทธประวัติจากหินสลัก

ภาพที่ ๕ ซากพระสถูปที่กษัตริย์ลิจฉวีสร้าง ที่เมืองเวสาลีในปัจจุบัน
ที่มา : [https://en.wikipedia.org/wiki/Vaishali_\(ancient_city\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Vaishali_(ancient_city))

สถูปทั้ง ๘ แห่งนี้ เชื่อกันว่าเป็นสถูปที่มีอยู่จริง หลายแห่งได้มีการค้นพบทางโบราณคดี เป็นซากโบราณสถานในเมืองต่าง ๆ แล้ว อาทิ เวสาลี กบิลพัสดุ์ อัลกัปปะ รามคาม (เทวทหะ) ส่วนในจิตรกรรมฝาผนังของถ้ำทัมพูละ นี้จะสังเกตได้ว่า มีลักษณะเป็นมหาสถูปทรงกลมแบบลังกา ในหนึ่งกรอบ มี ๒ ชั้น แต่ละชั้นมีสถูป ๔ องค์ ชั้นบนมีกษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูง พนมมืออภิวาทเบื้องซ้ายของพระสถูป ทั้ง ๔ องค์ ชั้นล่างมีกษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูง พนมมืออภิวาทเช่นเดียวกัน หากแต่เป็นเบื้องขวาของพระสถูป พระสถูปทุกองค์ นอกจากจะมีลวดลายดอกไม้ประดับแล้ว ยังมีการจารึกอักษร (เข้าใจว่าเป็นอักษรสิงหล) ที่น่าจะบรรยายว่าสถูปองค์นี้เป็นสถูปของเมืองอะไร เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ชม นอกจากนี้แม้ลังกาจะมีตำนานพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดถึง ๓ ครั้ง และสร้างพระสถูปเจดีย์แล้ว ภาพนี้ยังอาจเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่ว่าพระสถูปวันเวลีเสยะ หรือ “มหาสถูป” ณ มหาวิหาร เมืองอนูราธปุระ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุจากพระสถูปเมืองรามคาม ซึ่งพญานาคเป็นผู้พิทักษ์รักษาไว้ และนำมาบรรจุในพระเจดีย์ดังกล่าว

ภาพที่ ๖ กษัตริย์เมืองรามคาม ฉลองพระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับแบ่งมา พุทธประวัติหินสลัก
ศิลปะอมราวตี สมัยอันธระ พ.ศ.๔๐๐ - ๗๐๐ ที่มา : พุทธประวัติจากหินสลัก

ภาพจิตรกรรมฝาผนังจากนี้จึงมีความสำคัญทั้งในฐานะเรื่องราวหลังพุทธปรินิพพานที่สอดคล้องกับความเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในศรีลังกาหลังพุทธกาลไปแล้ว ได้เป็นอย่างดี

อ้างอิง

เชษฐ ติงสัญชสี. สัตตมหาสถาน พุทธประวัติตอนเสวยวิมุตติสุขกับศิลปกรรมอินเดียและเอเชียอาคเนย์.

กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๕.

ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระพรหม. พระปฐมสมโพธิกถา พุทธประวัติฉบับพิสดาร. กรุงเทพฯ : อำนวยสาส์น, ๒๕๓๙.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. พุทธศิลป์ลังกา. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๖.

“มหาปรินิพพานสูตร,” พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒ ทีฆนิกาย มหาวรรค.

http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=10&A=1888&Z=3915.

๒๖ กันยายน, ๒๕๕๙.